

مؤلفه‌های الگوی مقاوم‌سازی اقتصادی - اجتماعی جمهوری اسلامی ایران (مطالعه موردی سیاست‌های کلی ابلاغی مقام معظم رهبری)

نویسندگان: یاسر سلیمانی^۱ و عادل پیغامی^۲

تاریخ دریافت: ۹۵/۳/۱۰

تاریخ پذیرش نهایی: ۹۵/۴/۳۱

فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج، سال نوزدهم، شماره ۷۱، تابستان ۱۳۹۵

چکیده

مسئله اصلی این مقاله آن است که با در نظر گرفتن الگوی مفهومی ارکان اقتصاد مقاومتی شامل: قرآن و سنت، آراء و اندیشه رهبران انقلاب اسلامی، دانش و تجارب بشری و شرایط و اقتضات زمانی اقتصاد ایران؛ مؤلفه‌های الگوی مقاوم‌سازی اقتصادی - اجتماعی جمهوری اسلامی ایران، مبتنی بر سیاست‌های کلی ابلاغی از سوی مقام معظم رهبری کدامند؟ به منظور پاسخ به این سؤال در بخش مرور ادبیات از شیوه گردآوری کتابخانه‌ای و به روش توصیفی - تحلیلی و در استخراج مؤلفه‌های الگو از سیاست‌های کلی ابلاغی، از روش نظریه داده بنیاد استفاده شده است. بر همین اساس الگوی مقاوم‌سازی اقتصادی - اجتماعی جمهوری اسلامی ایران، شامل هفت مؤلفه اصلی (مقوله) حاصل از ۱۹۵ مفهوم استخراج شده از سیاست‌های کلی است که این مؤلفه‌ها عبارت‌اند از: توسعه و پیشرفت اقتصادی؛ زیرساخت‌های فیزیکی و اطلاعاتی - ارتباطاتی؛ مباحث جمعیتی؛ مسائل و امور فرهنگی/اجتماعی؛ مباحث اجرایی - تقنینی؛ توسعه و تحول آموزش، علم و فناوری؛ منابع طبیعی، زیست محیطی و اکولوژیکی.

واژگان کلیدی:

مقاوم‌سازی، مقاوم‌سازی اقتصادی - اجتماعی، سیاست‌های کلی نظام، روش داده بنیاد.

۱. دانشجوی دکتری علوم اقتصادی، کارشناس و پژوهشگر مرکز تحقیقات دانشگاه امام صادق (ع)، y.soleymani@isu.ac.ir

۲. استادیار دانشکده معارف اسلامی و اقتصاد، معاون پژوهشی دانشگاه امام صادق (ع)، paighmi@isu.ac.ir

۱- مقدمه و بیان مسئله

برای تبیین و فهم اقتصاد مقاومتی و لزوم آن لازم است با چند مقدمه به مسئله ورود پیدا کرد. اولاً، مفهوم مقاوم بودن یک مفهوم طیفی یا به عبارتی یک «کلی مشکک» بوده و یک مفهوم مطلق و دارای اندازه‌های مشخص نیست. ثانیاً، اقتصاد مقاومتی قبل از علم، دین و نقل، یک مفهوم عقلی است. شاهد بر این مدعا این است که در هر جای دنیا اصل بر استحکام، مقاومت و قوام است و این یک اصل عقلی است. با نگاهی به سایر اقتصادهای دنیا نیز متوجه آن خواهیم شد که تمام آن‌ها همواره سعی در مقاوم‌سازی بافت‌ها و ساختارهای خویش داشته‌اند و این امر با تکامل دانش همواره در مسیر خویش روبه‌پیشرفت بوده است؛ بدین معنا که جهت‌گیری تمام تئوری‌های جدید، نیل به این هدف، یعنی قوام و مقاوم‌سازی است. به این مفهوم استفاده از تجربیات سایر کشورها جهت مقاوم‌سازی بافت‌های اقتصادی کشور لازم می‌نماید و در متن سیاست‌های کلی ابلاغی اقتصاد مقاومتی نیز استفاده از فنون و ادبیات رایج اقتصادی به چشم می‌خورد. لذا اقتصاد مقاومتی یک برنامه کوتاه‌مدت نبوده و بلکه یک پروسه و راهبرد کلان است. به عبارت دیگر جریان اقتصاد مقاومتی یک جریان سیاست زده کوتاه‌مدت ایدئولوژیک سیاسی نیست^۱ و شاهد و گواه این مطلب را حتی در ادبیات متعارف اقتصادی می‌توان دنبال نمود که در ادامه به آن اشاره خواهد شد. نمودار ۱ به ارائه و معرفی الگوی مفهومی اقتصاد مقاومتی می‌پردازد.

۱. اقتصاد مقاومتی یعنی آن اقتصادی که در شرایط فشار، در شرایط تحریم، در شرایط دشمنی‌ها و خصومت‌های شدید می‌تواند تعیین‌کننده رشد و شکوفایی کشور باشد (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار دانشجویان، ۱۳۹۱/۰۵/۱۶).
 - البته اقتصاد مقاومتی فقط جنبه نفی نیست؛ این جور نیست که اقتصاد مقاومتی معنایش حصار کشیدن دور خود و

در توضیح مدل مفهومی ارائه شده در نمودار ۱ مختصراً باید گفت، برای نیل به یک الگوی بومی و به عبارتی ایرانی - اسلامی از اقتصاد مقاومتی ما نیاز به چهار رکن داریم که عبارت‌اند از: ۱- قرآن و سنت که البته سایر ارکان دارای رابطه طولی با این رکن هستند، ۲- آراء و اندیشه رهبران انقلاب اسلامی، ۳- دانش و تجارب بشری و ۴- در نظر گرفتن شرایط و اقتضائات زمانی اقتصاد ایران. (پیغمبی و همکاران، ۱۳۹۴، ص ۱۰)

با توجه به موضوع پژوهش حاضر، این مطالعه به دنبال بررسی رکن دوم، یعنی آراء و اندیشه رهبران انقلاب اسلامی [که در این مطالعه تمرکز بر اندیشه‌های مقام معظم رهبری حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای (حفظه‌الله) شده است] هست.

بر اساس آنچه طرح شد، مسئله اصلی این مطالعه آن است که با در نظر گرفتن ارکان مذکور، مؤلفه‌های الگوی اقتصادی مقاوم برای ج.ا.ا و مبتنی بر اندیشه مقام معظم رهبری که همانا تمرکز بر سیاست‌های کلی ابلاغی نظام است، چیست؟

در توضیح ضرورت مطالعه حاضر باید اذعان داشت، به دلیل عدم نگاهی جامع به سیاست‌های کلی نظام که مجموع آن‌ها می‌تواند ما را به الگویی جامع رهنمون سازد و همچنین عدم ارائه و استخراج مؤلفه و شاخص‌های علمی ناظر بر آن در قالب مطالعه‌ای جامع و مستقل، مسئله مقاله حاضر طرح و این مقاله به دنبال پاسخگویی به آن خواهد بود.

بر اساس مسئله اصلی، مقاله حاضر پس از مروری بر ادبیات موضوع و بررسی پیشینه اهم پژوهش‌های صورت پذیرفته در حوزه اقتصاد مقاومتی، با معرفی روش پژوهش، به استخراج الگوی مفهومی مقاومت‌سازی اقتصادی - اجتماعی مبتنی بر اندیشه مقام معظم رهبری [که در اینجا غرض تمرکز بر سیاست‌های کلی نظام جمهوری اسلامی ایران است] پرداخته و در پس از آن به ارائه دلالت‌های الگوی مذکور می‌پردازد و در انتها ضمن جمع‌بندی به ارائه پیشنهادهایی حول نحوه ادامه پژوهش حاضر، خواهد پرداخت.

فقط انجام کارهای تدافعی باشد؛ نه اقتصاد مقاومتی یعنی آن اقتصادی که به یک ملت امکان می‌دهد و اجازه می‌دهد که حتی در شرایط فشار هم رشد و شکوفایی خودشان را داشته باشند (همان).

- مجموعه سیاست‌های اقتصاد مقاومتی در واقع یک الگوی بومی و علمی است که برآمده از فرهنگ انقلابی و اسلامی ما است؛ متناسب با وضعیت امروز و فردای ما است... که این مربوط به وضع کنونی و شرایط کنونی کشور نیست، این یک تدبیر بلندمدت برای اقتصاد کشور است؛ می‌تواند اهداف نظام جمهوری اسلامی را در زمینه مسائل اقتصادی برآورده کند؛ می‌تواند مشکلات را برطرف کند؛ در عین حال پویا هم هست؛ یعنی ما این سیاست‌ها را به صورت یک چارچوب بسته و متحجر ندیده‌ایم، قابل تکمیل است، قابل انطباق با شرایط گوناگونی است که ممکن است در هر برهه‌ای از زمان پیش بیاید؛ و عملاً اقتصاد کشور را به حالت «انعطاف‌پذیری» می‌رساند؛ یعنی شکنندگی اقتصاد را در مقابل تکانه‌های گوناگون برطرف می‌کند (بیانات مقام معظم رهبری در جلسه تبیین سیاست‌های اقتصاد مقاومتی ۱۳۹۲/۱۲/۲۰).

۲- ادبیات نظری و پیشینه موضوع

۲-۱- اقتصاد مقاومتی

در موضوع اقتصاد مقاومتی مطالعاتی مستقل باهدف تبیین علمی ابعاد موضوع انجام شده که در قسمت ۲-۲ مقاله، با عنوان «پیشینه پژوهش» بدان اشاره شده است. مطالعه حاضر با بررسی سیاست‌های کلی نظام به‌عنوان بخشی از نظام اندیشه‌ای مقام معظم رهبری (حفظه‌الله)، به دنبال ارائه الگویی جامع است. در توضیح این مطلب باید اذعان داشت با مراجعه به منابع، متوجه آن خواهیم شد که اندیشه‌های ایشان را در چند بخش می‌توان دنبال نمود: ۱- بیانات و سخنرانی‌ها ۲- آثار مکتوب اعم از کتب، پیام‌ها، نامه‌ها و ابلاغیه‌ها^۱

لذا همان‌طور که بیان شد، ما در این مقاله بر آنیم تا با مبنا قرار دادن سیاست‌های کلی نظام به‌عنوان سندی مکتوب که بازتاب‌دهنده بخشی مهم از اندیشه مقام معظم رهبری (حفظه‌الله) و همچنین عصاره‌ای کارشناسی شده در حوزه‌های مختلف است و توجه به این نکته که قطعاً ابلاغ این سیاست‌ها در راستای قوام بخشی به کلیت نظام و جامعه اسلامی بوده و هست، الگوی مفهومی با عنوان الگوی «مقاوم‌سازی اجتماعی - اقتصادی ایران»، استخراج نماییم.

در مورد سیاست‌های کلی ابلاغی نظام باید گفت، تعریف بسته‌های سیاستی مسیری برای ایجاد یک نگاه جامع و همه‌جانبه است تا راه‌حل‌های پیش‌بینی شده برای حل مشکلات نه تنها مشکل جدیدی را ایجاد نکند بلکه حتی تقویت‌کننده سایر راه‌حل‌ها نیز باشد. همچنین این بسته‌های سیاستی اغلب دارای نگاه بلندمدت هستند و طوری طراحی شده‌اند تا در بلندمدت اهداف خاصی را پشتیبانی نمایند. براساس این گفتمان و مطابق اصل ۱۱۰ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، مقام معظم رهبری (حفظه‌الله) با مشورت مجمع تشخیص از سال ۱۳۷۲ تاکنون ۵۱ بسته سیاستی را در حوزه‌های مختلف باهدف دستیابی به الگویی اسلامی ایرانی ابلاغ فرموده‌اند، لذا این سیاست‌های کارشناسی شده می‌تواند به‌عنوان اسنادی مهم در منظومه تجارب مقاوم‌سازی مدنظر قرار گیرد.^۲ به بیان دیگر باید توجه داشت علیرغم ندهایی^۳ که به سیاست‌های کلی وارد شده است از قبیل جایگاه این سیاست‌ها در سلسله‌مراتب حقوقی، خلط سیاست،

۱. جهت ملاحظه این تقسیم‌بندی رجوع شود به سایت مقام معظم رهبری به نشانی:

<http://farsi.khamenei.ir>

۲. ملاحظه کنید سایت مجمع تشخیص مصلحت نظام به نشانی:

<http://maslahat.ir/DocLib2/Approved%20Policies/Offered%20General%20Policies.aspx>

۳. برای مثال رجوع کنید به مقاله: دولت رفتار حقیقی، محمدرضا، «مفهوم و جایگاه سیاست‌های کلی نظام»، معاونت پژوهش‌های حقوقی مرکز تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام، ۱۳۸۹.

هدف و راهبرد و... مجموعه این سیاست‌ها عصاره اندیشه حکومتی-مدیریتی، مطالبات و نظرات رهبر معظم انقلاب است که توسط ایشان ابلاغ و پیگیری می‌گردد و از این حیث جامعیت لازم برای بررسی منظومه فکری و مطالبات ایشان را خواهد داشت.

همچنین باید توجه داشت که با توجه به مدل مفهومی اقتصاد مقاومتی (نمودار ۱)، مبانی اسلامی و شأن حاکم اسلامی، قطعاً منویات معظم له برگرفته و همچنین بازتاب‌دهنده مبانی و اصول دینی-اسلامی است؛ همان‌طور که در سیاست‌های مختلف ابلاغی از سوی ایشان از جمله سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی نیز به چشم می‌خورد، این چنین تأکید شده است: «ایران اسلامی... با حفظ دستاوردهای کشور در زمینه‌های مختلف و تداوم پیشرفت و تحقق آرمان‌ها و اصول قانون اساسی و سند چشم‌انداز بیست‌ساله، اقتصاد متکی به دانش و فناوری، عدالت بنیان، درون‌زا و برون‌گرا، پویا و پیشرو را محقق سازد و الگویی الهام‌بخش از نظام اقتصادی اسلام را عینیت بخشد»؛ پس باید توجه داشت که در الگوی نهایی اندیشه ایشان قطعاً مبانی دینی-اسلامی لحاظ شده که این امر به خلأ ناظر به الگوهای مفهومی برگرفته از دانش و تجارب بشری نیز اشاره دارد که در مطالعات تطبیقی نیازمند جرح و تعدیل با سازو کار نفی، امضا و تأسیس و مبتنی بر سنت و سیره نبوی و ائمه معصومین (ع)، خواهد بود. لذا، مبانی اصلی در استخراج اندیشه‌های معظم له، سیاست‌های کلی ابلاغی از سوی ایشان خواهد بود.

۲-۲- پیشینه پژوهش

پس از طرح نظریه اقتصاد مقاومتی از سوی مقام معظم رهبری، پژوهش‌هایی جهت تبیین آن صورت گرفته است که مهم‌ترین پژوهش‌های اخیر در این زمینه در قالب جدول ۱ نشان داده شده است:

جدول ۱- پیشینه پژوهش

نویسندگان	اهداف و با سؤالات اصلی	روش	مهم‌ترین یافته‌ها
سیف (۱۳۹۲)	تبیین اهداف کلان و موضوعی سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی	فرا تحلیل، تحلیل محتوا	در میان اهداف موضوعی بیشترین تأکید بر فنریت اقتصادی است.
سیف لو (۱۳۹۳)	بررسی مفهوم «اقتصاد مقاومتی» از طریق تعیین جایگاه آن در پارادایم علم اقتصاد و سخنان مقام معظم رهبری	تحلیل گفتمان	با این فرضیه که اقتصاد مقاومتی یک راهبرد اقتصادی متناظر با مفهوم «تاب‌آوری اقتصادی» در ادبیات متعارف است، به این نتیجه رسیده که بر اساس بیانات رهبری، اقتصاد مقاومتی بهترین تفسیر را در قالب یک راهبرد اقتصادی فعال به خود می‌گیرد.

نویسندگان	اهداف و یا سؤالات اصلی	روش	مهم ترین یافته‌ها
تراب زاده، سجادیه، سمیعی نسب (۱۳۹۲)	مدل مفهومی سخنان مقام معظم رهبری پیرامون ابعاد، ویژگی‌ها و الزامات اقتصاد مقاومتی	روش تحلیل داده‌بنیاد	اقتصاد مقاومتی شامل زیرساخت‌ها، راهبردها، اهداف و مدیریت اقتصادی و اهرم‌های مقاوم بخش است.
میرمعزی (۱۳۹۲)	ارائه تفسیری روش از اقتصاد مقاومتی بر اساس سخنان مقام معظم رهبری	تحلیلی-توصیفی	اقتصاد مقاومتی شکل خاصی از نظام اقتصادی اسلامی است که در وضعیت حمله همه‌جانبه اقتصادی دشمن پدید می‌آید.
هزاوی، حیدری (۱۳۹۳)	بررسی راهکار اصلی تحول در اقتصاد سیاسی ایران	تحلیلی-توصیفی	اقتصاد مقاومتی به‌عنوان نماد مدیریت جهادی در اقتصاد ایران، می‌تواند به راهکار اصلی تحول در اقتصاد سیاسی ایران مطرح شود.
سیف (۱۳۹۱)	ارائه الگوی پیشنهادی برای اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران بر اساس مبانی علمی و بیانات رهبری	تحلیلی-توصیفی	الگوی مفهومی اقتصاد مقاومتی شامل مؤلفه‌های رشد اقتصادی، عدالت اقتصادی، ثبات و فزیت اقتصادی است.
دری نوگورانی و صالح اصفهانی (۱۳۹۲)	بررسی مفهوم، مبنا و راهکارهای اقتصادی مقاومتی	تحلیلی-توصیفی	اقتصاد مقاومتی دارای مبانی، جنبه‌های تجربی، تاریخی و نگرشی و اصول راهنمای کاربردی برای تحقق مخصوص به خود هست.
پیغامی و همکاران (۱۳۹۴-۱۳۹۵)	بررسی مدل مفهومی و چارچوب استخراج نظریه اقتصاد مقاومتی	تحلیلی-توصیفی	مدل مفهومی اقتصاد مقاومتی شامل: قرآن و سنت، دانش و تجارب بشری، آراء و اندیشه‌های رهبران انقلاب اسلامی و شرایط و اقتضانات زمانی اقتصاد ایران هست.

با توجه به آنچه ذکر شد در واقع نوآوری مقاله حاضر این است که از آنجایی که تنقیح سیاست‌های کلی ابلاغی نظام جمهوری اسلامی ایران تاکنون در مطالعه‌ای جامع و یکجا و با عینک مقاوم‌سازی اجتماعی-اقتصادی نگریسته نشده، لذا استخراج یک الگوی مفهومی و ارائه شاخص‌ها بر مبنای آن ضرورتی است که تاکنون بدان و در قالب یک الگوی و مطالعه روشمند پرداخته نشده است.

۳- روش تحقیق

روش‌های کیفی در علوم اجتماعی و انسانی، بسیاری از روش‌های مختلف را مانند پدیدارشناسی، مردم‌نگاری، تحلیل گفتمان، روش تاریخی-مقایسه‌ای و اقدام پژوهی در برمی‌گیرند که روش‌شناسی نظریه‌پردازی داده‌بنیاد یکی از آن‌هاست. اولین بار،

گلیسر و اشتراوس (۱۹۶۷) روش نظریه‌پردازی داده‌بنیاد را توسعه دادند. آن‌ها در کتاب کشف نظریه‌ی داده‌بنیاد، این روش را به‌عنوان یک روش تحقیق معرفی کردند. از منظر بنیان‌گذاران این روش «اغلب نگاشته‌ها در مورد جامعه‌شناختی به این پرداخته‌اند که با چه دقتی می‌توان به واقعیت‌ها دست‌یافت و در این راه، چگونه یک نظریه می‌تواند با دقت علمی بیشتری مورد آزمون قرار گیرد. در این تحقیق ما توجه خود را مصروف مسئولیت با اهمیتی یکسان کرده‌ایم؛ چگونه می‌توان از داده‌هایی که به شکلی نظام‌مند در تحقیق اجتماعی به دست آمده و تحلیل شده‌اند، نظریه‌ای کشف کرد. ما باور داریم که کشف نظریه‌ها از داده‌ها - که ما به آن «نظریه‌پردازی داده‌بنیاد» می‌گوییم - وظیفه بزرگی است که امروز جامعه‌شناسی با آن مواجه شده است» (دانایی فرد و امامی، ۱۳۸۶)

نیومن معتقد است که «نظریه‌پردازی داده‌بنیاد مجموعه‌ای از شیوه‌ها برای توسعه نظریه‌ای استقرایی در مورد یک پدیده است» (نیومن، ۱۹۹۷). این نظریه نوعی از نظریه است که به‌صورت استقرایی از مطالعه یک پدیده حاصل می‌شود. در این روش مطالعه یک پدیده اجازه می‌دهد که تئوری حاکم بر آن در طول زمان پدیدار شود. در این روش اطلاعات گردآوری شده به مجموعه‌ای از کدها، کدها به مقولات و مقولات به تئوری تبدیل می‌شوند. (دانایی فرد، ۱۳۸۴).

نمودار ۲- مسیر تکامل نظریه در استراتژی نظریه‌پردازی داده‌بنیاد (دانایی فرد، ۱۳۸۴)

در اغلب تحقیقات، قبل از جمع‌آوری داده‌ها، متغیرها، روابط و حتی نتایج، تعریف شده و طرح تحقیقی متضمن مقصود است. در حالی که در نظریه داده‌بنیاد، نمونه‌برداری با فرآیند حسی عام و با داده‌هایی که تأمین‌کننده اطلاعات اولیه هستند آغاز می‌شود که از آن می‌توان به‌عنوان نمونه‌برداری تئوریک (جهت‌دار) نام برد. (سوتو، ۱۹۹۲، ص ۱۱) در نظریه داده‌بنیاد، تحقیق با یک تئوری و سپس اثبات آن آغاز نمی‌شود، بلکه روند تحقیق، با یک حوزه مطالعاتی شروع گردیده و به تدریج موارد مرتبط پدیدار می‌گردد. (اخوان و جعفری، ۱۳۸۵، ص ۱۹)

اطلاعات جمع‌آوری شده، با فن‌هایی چون کدگذاری آزاد یا آنالیز خط به خط (برای جستجوی کلمات یا جملاتی در متن که دارای معنی خاصی باشند) تجزیه و تحلیل می‌شود که می‌تواند به محقق، در راستای تشخیص مفاهیم موقت اکتشافی کمک

کرده و وی را برای تشخیصی نمونه‌های بیشتر راهنمایی کند. با توجه به اصول اولیه نظریه داده‌بنیاد، به محض روشن شدن حوزه تحقیق و کلیاتی از مسئله و موضوع تحقیق، محقق باید وارد کار گردیده و عملاً کار تحقیق در حوزه مذکور را آغاز کند؛ بنابراین، «ادبیات موضوع» برخلاف بسیاری از مطالعات، مقدم بر جمع‌آوری داده‌ها نبوده، بلکه به‌عنوان بخشی از فرایند استقرایی فرایند جمع‌آوری داده‌ها، تجزیه و تحلیل هم‌زمان و تفسیر خواهد شد. به عبارت دیگر، تئوری در حال توسعه باید محقق را، حتی در خصوص ادبیات مرتبط، در جهت مفهیمی که پدیدار خواهند شد، نیز هدایت نماید. (چارمز و بریان، ۲۰۰۸، ص ۳۷۹) در این روش تحقیق، پژوهشگر با گردآوری نظام‌مند داده‌ها از مصاحبه، مشاهده، اسناد و مدارک و... سعی می‌کند همه جوانب بالقوه مرتبط با موضوع را شناسایی کند. در این روش، برخلاف روش‌های مرسوم برای جلوگیری از بروز هرگونه سوگیری و نتیجه‌گیری زود هنگام، درباره موضوع پژوهش، از ادبیات و نظریه‌های موجود در گام‌های آغازین پژوهش استفاده نمی‌شود. جمع‌آوری داده‌ها، روندی کاملاً انعطاف‌پذیر است. مصاحبه‌ها، مشاهدات، بررسی اسناد موجود، فیلم‌ها، روزنامه‌ها، کتاب‌ها و... از جمله منابع مطلوب برای جمع‌آوری داده‌ها هستند. در نظریه داده‌بنیاد، کار گردآوری داده تا زمانی ادامه می‌یابد که پژوهشگر اطمینان حاصل کند که ادامه گردآوری چیز تازه‌ای به دانسته‌های او نمی‌افزاید؛ بنابراین پژوهشگر ناگزیر است گردآوری را تا رسیدن به «نقطه اشباع» ادامه دهد. یکی از نشانه‌های نقطه اشباع روبرو شدن با داده‌های تکراری است. (سوسا، ۲۰۰۶، ص ۳۲۴) لذا در مقاله حاضر با رویکرد متن‌کاوی و مبنای قرار دادن کلیه سیاست‌های کلی نظام - به‌مثابه یک متونی با غرض واحد، اقدام به استفاده از نظریه داده‌بنیاد شد.

۴- یافته‌های تحقیق

۴-۱- یافته‌های توصیفی

از سال ۱۳۷۲ تا آبان ماه ۱۳۹۴ جمعاً ۵۱ مورد سیاست کلی توسط مجمع تشخیص مصلحت نظام تصویب و تقدیم مقام معظم رهبری (حفظه‌الله) گردیده است. فهرست سیاست‌های کلی پیشنهادی مجمع تشخیص مصلحت نظام در خصوص سیاست‌های کلی نظام از بدو تأسیس تاکنون به تفکیک هر سال به شرح ذیل خواهد آمد.^۱ در این تجزیه و تحلیل از مجموع ۴۰ سیاست کلی نظام که ذکر آن خواهد آمد، استفاده خواهد شد. منطق گزارش ایجاب می‌کند تا در ابتدا، کدگذاری‌ها، سپس مفاهیم و در نهایت جمع‌بندی و الگوی نهایی این قسمت ارائه شود؛ اما به جهت اقتضائات و محدودیت‌های حجمی یک مقاله، صرفاً به ارائه نمونه کدگذاری‌های باز، مفاهیم و

سایر مراحل اشاره شده و کلیه فرآیند در قالب ضمایم ارائه می‌گردد. در ادامه ابتدا فهرست کلی سیاست‌های استفاده‌شده در مطالعه حاضر معرفی شده و سپس الگوی مرحله اول ارائه شده است و در ادامه بخشی از مفاهیم و مقولات مستخرج از کدگذاری باز ناظر بر مرحله اول پژوهش می‌باشند.

باید اشاره داشت که در مقاله حاضر بنا به تشخیص محققین، برخی از این ابلاغیه‌ها در تجزیه و تحلیل وارد نشده است و برخی ادغام گشته^۱ و مجموعاً از ۵۱ سیاست مذکور، ۴۰ سیاست مدنظر قرار گرفته است. سیاست‌های کلی ابلاغی مقام معظم رهبری که مبنای استخراج الگو شدند، عبارتند از:

۱. سیاست‌های کلی نظام در بخش شبکه‌های اطلاع‌رسانی رایانه‌ای. (ابلاغی - مصوب ۱۳۷۷/۰۷/۱۱)
۲. سیاست‌های کلی نظام در بخش انرژی. (ابلاغی - مصوب ۱۳۷۷/۰۷/۱۱)
۳. سیاست‌های کلی نظام در بخش امنیت اقتصادی (ابلاغی - مصوب ۱۳۷۷/۱۰/۲۳)
۴. سیاست‌های کلی نظام در بخش منابع طبیعی (ابلاغی ۱۳۷۹/۱۱/۰۳ - مصوب ۱۳۷۸/۰۳/۰۲)
۵. سیاست‌های کلی نظام در بخش منابع آب (ابلاغی ۱۳۷۹/۱۱/۰۳ - مصوب ۱۳۷۸/۰۵/۰۹)
۶. سیاست‌های کلی نظام در بخش معدن (ابلاغی ۱۳۷۹/۱۱/۰۳ - مصوب ۱۳۷۸/۰۷/۱۷)
۷. سیاست‌های کلی نظام در بخش حمل و نقل (ابلاغی ۱۳۷۹/۱۱/۰۳ - مصوب ۱۳۷۹/۰۲/۰۳)
۸. سیاست‌های کلی نظام در بخش امنیت قضایی (ابلاغی ۱۳۸۱/۰۷/۲۸ - مصوب ۱۳۷۹/۰۸/۲۸)
۹. سیاست‌های کلی نظام در بخش مشارکت اجتماعی (مصوب ۱۳۷۹/۱۱/۰۸)
۱۰. سیاست‌های کلی نظام در بخش شهرسازی (مصوب ۱۳۸۱/۰۷/۲۷) (ابلاغی ۱۳۸۹/۱۱/۲۹)
۱۱. سیاست‌های کلی نظام در بخش مسکن (مصوب ۱۳۸۱/۰۹/۰۲) (ابلاغی ۱۳۸۹/۱۱/۲۹)
۱۲. سیاست‌های کلی نظام در بخش ارتباطات مخابراتی و پستی (مصوب ۱۳۸۲/۰۲/۰۶)
۱۳. چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی (ابلاغی)

۱. سیاست‌های بند ج اصل ۴۴ که متأخر از سیاست‌های کلی این اصل ابلاغ شده‌اند، در قالب یک سیاست مدنظر قرار گرفته و کدگذاری شده است.

- ۱۳۸۲/۰۸/۱۳- مصوب ۱۳۸۲/۰۷/۲۶ (۱۳۸۲/۰۹/۰۸)
۱۴. سیاست‌های کلی نظام در خصوص تشویق سرمایه‌گذاری (مصوب ۱۳۸۲/۰۹/۰۸) (ابلاغی ۱۳۸۹/۱۱/۲۹)
۱۵. سیاست‌های کلی نظام در خصوص اصل ۴۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران (ابلاغی ۱۳۸۴/۰۳/۰۱- مصوب ۱۳۸۳/۰۹/۲۱)
۱۶. سیاست‌های کلی نظام در بخش مالی (مصوب ۱۳۸۳/۰۲/۱۲)
۱۷. سیاست‌های کلی نظام برای رشد و توسعه علمی و تحقیقاتی کشور در بخش آموزش عالی و مراکز تحقیقاتی (مصوب ۱۳۸۳/۱۲/۱۵)
۱۸. سیاست‌های کلی نظام برای پیشگیری و کاهش خطرات ناشی از سوانح طبیعی و حوادث غیرمترقبه (ابلاغی ۱۳۸۴/۰۶/۲۵- مصوب ۱۳۸۴/۰۲/۰۳)
۱۹. سیاست‌های کلی نظام در بخش کشاورزی (مصوب ۱۳۸۴/۰۴/۱۱- ابلاغی ۱۳۹۱/۰۹/۲۹)
۲۰. سیاست‌های کلی نظام در بخش صنعت (مصوب ۱۳۸۴/۰۵/۲۲- ابلاغی ۱۳۹۱/۰۹/۲۹)
۲۱. سیاست‌های کلی نظام در خصوص وحدت و همبستگی ملی (مصوب ۱۳۸۴/۱۱/۱۵)
۲۲. سیاست‌های کلی نظام برای حفظ شان و استقلال قضات (مصوب ۱۳۸۴/۱۲/۲۷)
۲۳. سیاست‌های کلی نظام برای ترویج و تحکیم فرهنگ ایثار و جهاد و ساماندهی امور ایثارگران (مصوب ۱۳۸۵/۰۲/۱۶) (ابلاغی ۱۳۸۹/۱۱/۲۹)
۲۴. سیاست‌های کلی بند «ج» اصل چهل و چهار قانون اساسی (ابلاغی- مصوب ۱۳۸۵/۰۴/۱۲)
۲۵. سیاست‌های کلی نظام در خصوص مبارزه با مواد مخدر (ابلاغی ۱۳۸۵/۰۹/۰۵- مصوب ۱۳۸۵/۰۷/۱۲)
۲۶. سیاست‌های کلی مدیریت و نظام اداری (ابلاغی ۱۳۸۹/۰۱/۱۴- مصوب ۱۳۸۶/۰۲/۱۵)
۲۷. سیاست‌های کلی پدافند غیرعامل کشور (۱۳۸۶/۰۶/۳۱) (ابلاغی ۱۳۸۹/۱۱/۲۹)
۲۸. سیاست‌های کلی اصلاح الگوی مصرف (ابلاغی- مصوب ۱۳۸۹/۰۴/۱۴)
۲۹. سیاست‌های کلی در بخش امنیت فضای تولید و تبادل اطلاعات (ابلاغی ۸۹/۱۱/۲۹)
۳۰. سیاست‌های کلی نظام در اشتغال (ابلاغی- ۱۳۹۰/۰۴/۲۸)
۳۱. سیاست‌های کلی آمایش سرزمین (ابلاغی- ۱۳۹۰/۰۹/۲۱)
۳۲. سیاست‌های کلی نظام در خصوص خودکفایی دفاعی و امنیتی (ابلاغی

(۱۳۹۱/۰۹/۲۹)

۳۳. سیاست‌های کلی تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه ایرانی (ابلاغی ۱۳۹۱/۱۱/۲۴)

۳۴. سیاست‌های کلی ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش کشور (ابلاغی

(۱۳۹۲/۰۲/۰۵)

۳۵. سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی (ابلاغی ۱۳۹۲/۱۱/۳۰)

۳۶. سیاست‌های کلی سلامت (ابلاغی ۱۳۹۳/۰۱/۱۸)

۳۷. سیاست‌های کلی جمعیت (ابلاغی ۱۳۹۳/۰۲/۳۰)

۳۸. سیاست‌های کلی علم و فناوری (ابلاغی ۱۳۹۳/۰۶/۲۹)

۳۹. سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه (ابلاغی ۱۳۹۴/۰۴/۹)

۴۰. سیاست‌های کلی محیط‌زیست (ابلاغی ۱۳۹۴/۰۸/۲۶)

۴-۱-۱- مرحله اول

به دلیل ماهیت جامعیت سیاست‌های کلی برنامه کشور، ابتدا و جهت کشف الگوی اولیه سیاست‌های کلی برنامه ششم کشور مدنظر قرار گرفته و در مراحل بعدی و جهت نیل به اشباع نظری، بر مبنای سایر سیاست‌های کلی نظام - که ۳۹ مورد دیگر علاوه بر سیاست مذکور است - که شالوده‌ی اصلی نظرات بدنه کارشناسی کشور و بازتاب‌دهنده اندیشه مقام معظم رهبری (حفظه‌الله) است، الگو تکمیل خواهد شد. در این مرحله جهت ملاحظه بخشی از فرایند پژوهش ابتدا قسمتی از جداول کدگذاری شده جهت ملاحظه نحوه نیل از کدگذاری باز به مفاهیم و سپس به مقولات نشان داده‌شده و در نهایت لذا الگوی اولیه ارائه می‌گردد.

جدول ۲- کدهای باز سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه کشور

نشانگر کد	نکات کلیدی	کدگذاری باز
PA1	این مجموعه پس از بررسی‌های فراوان و مشورت با مجمع تشخیص مصلحت نظام و بر پایه‌ی محورهای سه‌گانه‌ی «اقتصاد مقاومتی»، «پیشسازی در عرصه‌ی علم و فناوری» و «تعالی و مقاوم‌سازی فرهنگی» تنظیم شده است.	تأکید بر مقاوم‌سازی اقتصادی، فرهنگی و علمی
PA2	انتکا بر توانایی‌های انسانی و طبیعی و امکانات داخلی و فرصت‌های وسیع برآمده از زیرساخت‌های موجود در کشور و بهره‌گیری از مدیریت جهادی و روحیه‌ی انقلابی و تکیه‌بر اولویت‌های اساسی آمده در سیاست‌های کلی: «اصل ۴۴»، «اقتصاد مقاومتی»، «علم و فناوری»، «نظام اداری» و «جمعیت»	تکیه بر اولویت‌های سیاست‌های کلی پیشین اعم از: «اصل ۴۴»، «اقتصاد مقاومتی»: تمامی ابعاد اقتصادی، «علم و فناوری»، «نظام اداری» و «جمعیت»

کدگذاری باز	نکات کلیدی	نشانگر کد
اتکا به قدرت الهی و ارائه الگوی پیشرفت مبتنی بر تفکر اسلامی و واقعیات جامعه	از همه بالاتر توکل به قدرت لایزال الهی می تواند ما را به رغم تمایل و اراده دشمنان عناد...ارائه ی الگویی برآمده از تفکر اسلامی در زمینه ی پیشرفت که به کلی مستقل از نظام سرمایه داری جهانی است، یاری رساند... با در نظر گرفتن واقعیات های موجود در صحنه ی داخلی و خارجی، مجموعه ای به عنوان سیاست های کلی	PA3
رشد پایدار اشتغال زا	رشد اقتصادی شتابان و پایدار و اشتغال زا به گونه ای که با بسیج همه امکانات و ظرفیت های کشور، متوسط رشد ۸ درصد در طول برنامه محقق شود	PA4
تقویت ساختار رقابتی و رقابت پذیری بازارها	بهبود مستمر فضای کسب و کار و تقویت ساختار رقابتی و رقابت پذیری بازارها	PA5
استفاده از ظرفیت بخش خصوصی در مقاوم سازی اقتصاد	مشارکت و بهره گیری مناسب از ظرفیت نهادهای عمومی غیردولتی با ایفای نقش ملی و فراملی آنها در تحقق اقتصاد مقاومتی	PA6
ادامه دارد...	ادامه دارد...	ادامه دارد...

پس از کدگذاری باز شاهد شکل گیری الگوی اولیه با نیل از کدهای باز به مفاهیم و مقولات هستیم که بخشی از آن در قالب نمونه ذیل قابل ملاحظه است.

جدول ۳ - نمونه کدگذاری باز - مقوله توسعه و پیشرفت اقتصادی

نشانگر کدها	مفاهیم	اصول و رویکردهای حاکم
PA2, PA3, PA24	توکل به خدا	اصول
	ابتناء بر تفکر اسلامی	
	واقع گرایی	
	عدالت اقتصادی	
PA6, PA8, PA10, PA18, PA44	مردم محور	رویکردها
PA1, PA2, PA5, PA7, PA15, PA22, PA23, PA28, PA31	جایگاه سایر سیاست های کلی ابلاغی	
	رقابت پذیری بازارها	
PA7, PA59, PA59	پیوندهای اقتصادی و تجاری، دیپلماسی اقتصادی (برونگرایی)	

بر این اساس نظریه و مقوله هسته در مرحله اول به شکل زیر استخراج می‌گردد:

همان‌طور که در نمودار ۳ [الگوی پایه] آمده، طی این مرحله شش مقوله عمده پدید آمد که ذیل آن‌ها ۶۰ مفهوم قرار می‌گیرد. باید اذعان داشت با بررسی مفاهیم و مقولات ناشی از سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه کشور، مقوله اصلی (هسته) بر این اساس و با عنوان «مقاوم‌سازی اجتماعی-اقتصادی بر اساس اندیشه مقام معظم رهبری (حفظه‌الله) شکل گرفت و ابعاد آن متناسب با مفاهیم شکسته و باز شکل گرفته، تحت عناوین: ۱- توسعه و پیشرفت اقتصادی، ۲- زیرساخت‌های فیزیکی و اطلاعاتی-ارتباطاتی، ۳- مباحث جمعیتی، ۴- مسائل و امور فرهنگی/اجتماعی، ۵- مباحث اجرایی-تقنینی و ۶- توسعه علم و فناوری شکل گرفت.

۴-۱-۲- مرحله دوم

به جهت ادامه فرایند و نیل به اشباع نظری و همچنین تفصیل مقولات فعلی و انجام مرحله دوم کدگذاری الگوی نهایی استخراج شد. به عبارت دیگر در این مرحله با غور در سایر سیاست‌های کلی، الگوی پایه تکمیل شد. در اینجا به علت کمبود مجال، نمونه‌هایی از ۳۸ جدول دیگر که در واقع کدگذاری ۳۸ سیاست کلی دیگر است، ارائه می‌گردد. جهت ملاحظه کلیه فرایند، باید به اسناد پشتیبان پژوهش مراجعه شود.

جدول ۴- کدهای سیاست‌های کلی نظام اداری

نشانگر کد	نکات کلیدی	کدگذاری باز
PB1	نهادینه‌سازی فرهنگ‌سازمانی مبتنی بر ارزش‌های اسلامی و کرامت انسانی و ارج نهادن به سرمایه‌های انسانی و اجتماعی	ایجاد فرهنگ‌سازمانی اسلامی
PB2	عدالت محوری در جذب، تداوم خدمات و ارتقای منابع انسانی	رعایت عدالت
PB3	بهبود معیارها و روزآمدی روش‌های گزینش منابع انسانی به‌منظور جذب نیروی انسانی توانمند، متعهد و شایسته و پرهیز از تنگ‌نظری‌ها و نگرش‌های سلیقه‌ای و غیر حرفه‌ای	جذب نیروی انسانی متعهد و توانمند با معیارهای نوین
ادامه دارد...	ادامه دارد...	ادامه دارد...

جدول ۵- کدهای سیاست‌های کلی اصلاح الگوی مصرف

نشانگر کد	نکات کلیدی	کدگذاری باز
PC1	اصلاح فرهنگ مصرف فردی، اجتماعی و سازمانی، ترویج فرهنگ صرفه‌جویی و قناعت و مقابله با اسراف، تبذیر، تجمل‌گرایی و مصرف کالای خارجی با استفاده از ظرفیت‌های فرهنگی، آموزشی و هنری و رسانه‌ها به‌ویژه رسانه ملی	اصلاح فرهنگ مصرف در تمامی لایه‌های جامعه و توجه به مبانی اخلاقی-اسلامی در مصرف

نشانگر کد	نکات کلیدی	کدگذاری باز
PC2	آموزش همگانی الگوی مصرف مطلوب	ارائه الگوی مطلوب و آموزش همگانی
ادامه دارد...	ادامه دارد...	ادامه دارد...

جدول ۶- کدهای سیاست‌های کلی تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه ایرانی

نشانگر کد	نکات کلیدی	کدگذاری باز
PD1	بالا بردن قدرت رقابت و افزایش بهره‌وری عوامل تولید با: - اصلاح و بازسازی ساختار تولید ملی - کاهش هزینه‌ها و بهبود کیفیت تولید - اتخاذ انواع تدابیر تشویقی و تنبیهی - بهینه‌سازی تعامل عوامل تولید	بالا بردن قدرت رقابت و افزایش بهره‌وری
PD2	هدایت و تقویت تحقیق و توسعه و نوآوری‌ها و زیربناهای آن‌ها و بهره‌گیری از آن‌ها، باهدف: - ارتقاء کیفی و افزایش کمی تولید ملی - بالا بردن درجه ساخت داخل تا محصول نهایی - حمایت از تجاری‌سازی فناوری محصول و بهره‌گیری از جذب و انتقال دانش فنی و فناوری‌های روز و ایجاد نظام ملی نوآوری	تقویت تحقیق و توسعه و نوآوری‌ها و زیربناهای آن‌ها
ادامه دارد...	ادامه دارد...	ادامه دارد...

کدگذاری باز در این پژوهش در قالب ۳۹ جدول و برای تمامی لیست سیاست‌های کلی نظام، انجام شده است که در بالا به نمونه‌ای از این فرایند اشاره شد. حال پس از کدگذاری باز سایر سیاست‌ها در مرحله دوم، برخی مفاهیم و مقولات گسترش و برخی به الگوی پایه افزوده شد و الگوی نهایی و مقوله هسته را تقویت نموده و بسط داد. در تناظر با مرحله اول، بعد بسط یافته از مقوله «توسعه و پیشرفت اقتصادی» قابل ملاحظه است.

جدول ۷- مفاهیم کدگذاری شده مرحله دوم در ارائه الگوی نهایی مقاوم‌سازی اجتماعی-اقتصادی ایران

نشانگر کدها	مفاهیم	مقولات
PA2, PA3, PA24, PB6, PC1, EA1, EA2, GB1, GB4, JC1, LA2, MC3	توکل به خدا	توسعه و پیشرفت اقتصادی اصول و رویکردهای حاکم اصول
	ابتناء بر تفکر اسلامی	
	واقع‌گرایی	
	عدالت اقتصادی	
	کرامت	
	امنیت	

نشانه‌گر کدها	مفاهیم		مقولات
PA6,PA8, PA10,PA18, PA44, PC7,PD9, PD14, IC6, IC14, LB1, LB3, LB4, LB5, LB6, LB8, LB9, LB13, LB16, LB18, LB22	مردم‌محوری		توسعه و پیشرفت اقتصادی اصول و رویکردهای حاکم رویکردها
PA1, PA2, PA5, PA7, PA15, PA22, PA23, PA28, PA31, JC1, JC23, LA3	جایگاه سایر سیاست‌های کلی ابلاغی با ابتناء بر اهداف سند چشم‌انداز بیست‌ساله		
	رقابت‌پذیری بازارها		
PA7, PA59, PA59, JC1	پیوندهای اقتصادی و تجاری، دیپلماسی اقتصادی (برونگرایی)		
PA2, PA20, PA23, PB11, PB16, PC10, PD3, PD20, GB2, HA8, IB3, IC2, JC1, JC2, JC21, JD5, JD7, LB7, LC5, LC6, MC13	متکی به دانش و فناوری		

همان‌گونه که از مقایسه مفاهیم و مقولات مشخص است، مفاهیم و مقولات جدید دارای تفاوت‌هایی با نتایج مرحله اول است که در واقع با ادخال مفاهیم و مقولات از سایر سیاست‌ها، الگوی بازنویسی تکمیل گشته است. باید توجه داشت که لزوماً کدگذاری نباید از سلسله‌مراتب طی شود بلکه ممکن است گاهی مقوله‌ای به خاطر اهمیت زیاد خود، از درون یک مقوله دیگر خارج شده و در کنار آن نمایش داده شود. بر این مبنا مقوله با عنوان: «منابع طبیعی، زیست‌محیطی و اکولوژیکی»، به مقولات عمده افزوده شد و مقوله «توسعه علم و فناوری» به «توسعه و تحول نظام آموزش، علم و فناوری» تغییر عنوان پیدا کرد. همچنین علاوه بر جرح و تعدیل و اشباع نظری مفاهیم موجود نمودار ۳ (الگوی پایه)، تعداد مفاهیم از ۶۰ مفهوم به ۱۹۵ مفهوم گسترش یافت. لذا جدول مقولات نهایی با محوریت مقوله هسته که مرحله نهایی مبتنی بر روش پژوهش حاضر است به شکل ذیل قابل ارائه خواهد بود:

جدول شماره ۱- مقولات مربوط به موضوعات اشتغال و تولید

موضوع اشتغال		موضوع تولید	
آموزش‌های مهارتی	بهره‌وری عوامل تولید	زنجیره تولید	قدرت رقابت
کارآفرینی	پیوند علم و صنعت	نهادهای غیردولتی و مردمی	
مزیت‌ها در تقسیم کار ملی	سرمایه‌های فیزیکی- انسانی ایرانی		
اطلاعات بازار کار و نرخ بیکاری	ابزارهای مالی، بازار سرمایه و صندوق توسعه ملی		
بخش‌های خصوصی، تعاونی‌ها و ایده‌های نو	شفافیت و بهنگام بودن آمار و اطلاعات		
پیوندهای اقتصادی و تجاری، دیپلماسی اقتصادی	موانع سرمایه‌گذاری		

جدول شماره ۲- مقولات مربوط به موضوعات مصرف و توزیع

موضوع توزیع		موضوع مصرف	
نظام توزیع کالاها و خدمات	مفاهیم مخالف با احکام و اخلاق اسلامی	آموزش	پیشگامی بخش دولتی

جدول شماره ۳- مقولات مربوط به بخشهای بانک و بازار سرمایه و بیمه

بانک			
نظارت و ساماندهی	تأمین مالی فعالیت‌های خرد و متوسط	موانع سرمایه‌گذاری و حضور تعاونی‌ها	
بیمه			
ساختار بیمه‌های تأمین اجتماعی	مدیریت منابع سلامت و نظام بیمه	تسهیلات و پوشش بیمه‌ای	
کیفیت و کمیت نظام جامع صنعت بیمه	پوشش بیمه سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی		
بازار سرمایه			
سرمایه‌گذاری دولتی و مردمی در بازار سرمایه			

جدول شماره ۴- مقولات مربوط به بخشهای حمل و نقل - درمان و سلامت

حمل و نقل			
اقتصاد دانش‌بنیان و سرمایه‌گذاری بخش عمومی و خصوصی		بهره‌وری و بهینگی روش‌های حمل و نقل	
تراز منطقه‌ای	نظام اولویت‌بندی بخشی	بازارهای دریایی	وسایل نقلیه عمومی
درمان و سلامت			
پاسخگویی، اطلاع‌رسانی شفاف، بهره‌وری در شبکه بهداشتی و درمانی		تفکیک وظایف تولید، تأمین مالی و تدارک خدمات	
تأمین منابع مالی پایدار	زیرساخت‌های موردنیاز		پیشگیری و آسیب‌زدایی

جدول شماره ۵- مقولات مربوط به بخشهای خدمات عمومی - زمین مسکن و شهرسازی

خدمات عمومی		زمین، مسکن و شهرسازی
ثبت رسمی اسناد و املاک و مالکیت‌های معنوی		اقتصاد دانش‌بنیان و سرمایه‌گذاری
نظام اداری الکترونیک		تأمین دولتی مسکن
تناسب بناها و مراکز خدمات عمومی		کارآمدی در تولید مسکن
		نظام مالیات‌ها

جدول شماره ۶- مقولات مربوط به بخشهای صنعت - کشاورزی

کشورزی	صنعت و معدن	صنعت	کشورزی	
			مقاومت تأسیسات و زیرساخت‌ها	پتروشیمی
		هوافضا	ارزش‌آفرینی و سرمایه‌گذاری	اقتصاد دانش‌بنیان و سرمایه‌گذاری
		معدن	بهره‌وری	سهم معدن و صنایع معدنی در تولید ناخالص ملی
			مصرف آب	زنجیره ارزش
			سطح درآمد و زندگی کشاورزان	میزان صادرات
			بازار محصولات کشاورزی	اولویت‌های مناطق دارای ظرفیت معدنی
			هدفمندی پیرانه تولیدی	تأمین مواد موردنیاز

جدول شماره ۷- مقولات مربوط به بخش انرژی

انرژی	ناظر به کلیات	انرژی	
		ناظر به انواع	هسته‌ای
		شخص شدت انرژی	انرژی‌های تجدید پذیر
		تنوع در منابع انرژی کشور	
		رصد و پایش برنامه‌ها	
		استانداردها و بهینگی نظام انتقال انرژی	
		میزان وابستگی بودجه به نفت	
		زنجیره ارزش و نظام برداشت	
		اقتصاد مردمی و غیردولتی، اقتصاد دانش‌بنیان و دیپلماسی اقتصادی	
		جایگزینی صادرات فرآورده‌ها (بجای مواد خام)	
		سهم انرژی هسته‌ای	
		دانش‌گذاخت هسته‌ای	
		نیروگاه‌ها	

جدول شماره ۸- مقولات مربوط به موضوعات جمعیتی

جمعیت شهری و روستایی	جوان بودن جمعیت	حفاظت از سالمندان و ظرفیت ایشان
توزیع متعادل و فشار جمعیتی مناطق	نرخ باروری	شاخص بومی توسعه انسانی
آموزش مهارت‌های زندگی و ارتباطی	موانع تشکیل زندگی	مهاجرت به داخل و خارج

جدول شماره ۹- مقولات مربوط به موضوعات اجرایی و تقنینی

تعهد و توانمندی نیروی انسانی	شفاف‌سازی، آگاهی بخشی متقابل و حفظ حقوق مردم
تجارب بازنشستگان	شیوه‌های نظارت
چابکی و تناسب ساختار تشکیلات	سلامت محیطی و مبارزه با فساد اداری-اقتصادی
اثر بخشی تعامل دستگاه‌های اجرایی	نوآوری و ابتناء بر رویکردهای دانش‌بنیان

جدول شماره ۱۰- مقولات مربوط به موضوعات دفاعی و امنیتی - سیاست خارجی - حقوقی قضایی

دفاعی و امنیتی		
توان دفاعی، آفندی و پدافندی و قدرت بازدارندگی	مرزهای کشور، فعالیت‌های اطلاعاتی، دیپلماسی مرزی و انواع قاچاق	برنامه‌های کاهش انواع جرم
سیاست خارجی		
دیپلماسی سیاسی در منطقه آسیای جنوب غربی و روش‌های نوین دیپلماسی	اولویت‌بندی دیپلماسی	دیپلماسی رسانه‌ای
حقوقی قضایی		
ثبت رسمی اسناد و املاک و مالکیت‌های معنوی	سطح علمی نیروها و مراکز آموزش حقوقی-قضایی	بهبود بهره‌مندی عنوانین جرائم و مراحل دادرسی
میزان مؤثر و تخصصی بودن رسیدگی در نظام قضایی		تناسب قوانین جزایی

جدول شماره ۱۱- مقولات مربوط به موضوعات ایمنی

پژوهش، آموزش و آگاهی	طبقه‌بندی مراکز، اماکن و تأسیسات	هشدار دهی و اطلاع‌رسانی بهنگام
تسهیل مدیریت بحران	نظامات جبران خسارت	ضریب ایمنی در ساخت‌وسازهای جدید
پایش پدیده‌های طبیعی	مقاومت امکانات مدارس	سازگاری با اقلیم
الگوی مکان‌یابی تأسیسات	چندمنظوره بودن مستحذات، تأسیسات و شبکه‌های ارتباطی و مواصلاتی	پرخطر و مراکز جمعیتی

جدول شماره ۱۲- مقولات مربوط به موضوعات فرهنگی و اجتماعی - سبک زندگی

فرهنگی و اجتماعی	
تربیت بدنی و ورزش همگانی	یکپارچگی نظام تأمین اجتماعی
مؤلفه‌های فرهنگی اقوام و مذاهب	آسیب‌های اجتماعی
فرهنگ ایثار، جهاد، شهادت و تفکر بسیجی	زبان و خط فارسی
نقاط قوت و ضعف و فضای آرمانی انقلاب اسلامی	نظارت همگانی
مشارکت مردم و مؤلفه‌های هویت‌بخش و وحدت‌آفرین ملی	اولویت قشر ایثارگر
سبک زندگی اسلامی- ایرانی	
دولت، مردم، فضای مجازی و تهدیدات فرهنگی	محصولات مقوم اخلاق، فرهنگ و هویت اسلامی- ایرانی
نهاد خانواده	مفاهیم، نمادها و شاخص‌های هویت اسلامی- ایرانی
معیارهای معماری ایرانی-اسلامی	آموزش مهارت‌های زندگی و ارتباطی

جدول شماره ۱۳- مقولات مربوط به موضوعات توسعه و تحول نظام آموزش، علم و فناوری

کلیات		
آموزش‌های مهارتی	رصد و پایش	مرجعیت علمی و فناوری
آموزش در مناطق مرزی		تجاری‌سازی پژوهش و نوآوری
درک اجتماعی نسبت به اهمیت توسعه علم و فناوری		ابتناء بر فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی و نیازهای روز
تناسب ظرفیت رشته‌های تحصیلی و اشتغال		همسویی نظام آموزش و پرورش با نظام آموزش عالی
نظام آموزش و پرورش		
مناسبات با خانواده‌ها، رسانه و جامعه	روش جذب معلم	چابکی، پویایی بهره‌وری
سلامت جسمی و روحی معلمان و دانش آموزان		معرفت و بصیرت دینی معلمان و دانش آموزان
کیفیت تربیت معلم و مهارت‌های معلمان		تربیت عقلانی و رشد بینش معلمان و دانش آموزان
نظام آموزش عالی و مراکز تحقیقاتی		
تحقیقات بنیادی در علوم پایه و انسانی	پیوند حوزه و دانشگاه	خلاقیت و روزآمدی دانشگاه
میزان جذب و به‌کارگیری مؤثر استعدادهای درخشان		اعتبار و رتبه مراکز دانشگاهی و تحقیقاتی

جدول شماره ۱۴- مقولات مربوط به موضوعات زیرساختهای فیزیکی، اطلاعاتی-ارتباطاتی

به روز بودن زیرساخت شبکه‌های ارتباطی		کمیت و کیفیت شبکه اطلاع‌رسانی ملی
رصد و پایش فضای مجازی	نقش فراملی برخی مناطق	نظام حقوقی
ملاحظات امنیتی و بومی بودن شبکه‌های اجتماعی		دیپلماسی علمی-اقتصادی
آگاهی، مهارت‌های عمومی و سطح دسترسی آحاد جامعه		سازوکار هدایت، نظارت و استاندارد

جدول شماره ۱۵- مقولات مربوط به موضوعات منابع طبیعی، زیست محیطی و اکولوژیکی

بهبود بهره‌برداری از منابع طبیعی	اقتصاد سبز
حفاظت، احیاء و بهسازی انواع منابع	دیپلماسی محیط‌زیست
مدیریت تغییرات اقلیم و تهدیدات زیست‌محیطی	منابع طبیعی تجدیدشونده
تحقیقات کاربردی و فن‌آوری‌های زیست‌محیطی و ژنتیکی	نظام حسابرسی زیست‌محیطی
پایش و کنترل انواع منابع و عوامل آلاینده زیست‌محیطی	کیفیت و بهره‌وری آب و منابع آبی

۲-۴- مقولات استخراج شده

همان‌طور که ملاحظه شد، در قسمت قبل با بررسی روشمند چه عنوان از سیاست‌های کلی ابلاغی نظام جمهوری اسلامی ایران و مبنا قرار دادن آن‌ها به‌عنوان اندیشه مقام معظم رهبری و شالوده‌ای نظام‌مند و جامع از نظام فکری معظم له، ابتدا و در مرحله اول با استفاده از روش نظریه‌پردازی داده‌بنیاد، اقدام به کدگذاری باز سیاست‌های برنامه ششم توسعه کشور از این حیث که جامعیت در این نوع برنامه‌ها مدنظر است، نمود و پس از آن با توجه به مفاهیم شکل گرفته به مقولات و الگوی اولیه دست‌یافت. این الگو شامل ۶ بعد از قبیل: ۱- توسعه و پیشرفت اقتصادی، ۲- زیرساخت‌های فیزیکی و اطلاعاتی-ارتباطاتی، ۳- مباحث جمعیتی، ۴- مسائل و امور فرهنگی اجتماعی، ۵- مباحث اجرایی-تقنینی و ۶- توسعه علم و فناوری؛ بود که در ادامه و جهت تکمیل مدل مذکور و همچنین نیل به اشباع نظری ۳۸ سیاست دیگر در فرآیند کدگذاری قرار گرفته و پس از جرح و تعدیل الگوی پایه، مقولات عمده شامل:

توسعه و پیشرفت اقتصادی، ۲- زیرساخت‌های فیزیکی و اطلاعاتی-ارتباطاتی، ۳- مباحث جمعیتی، ۴- مسائل و امور فرهنگی اجتماعی، ۵- مباحث اجرایی-تقنینی، ۶- توسعه و تحول آموزش، علم و فناوری و ۷- منابع طبیعی، زیست‌محیطی و اکولوژیکی؛ الگوی نهایی با عنوان: «مقاوم‌سازی اجتماعی-اقتصادی ایران» را شکل دادند. الگوی نهایی شامل هفت بعد (مقوله) و ۱۹۵ مفهوم می‌گردد که در واقع نشانگر و

شاخص‌های مقاوم‌سازی اقتصادی - اجتماعی مبتنی بر سیاست‌های کلی نظام هستند.

۴-۳- یافته‌های تحلیلی

دلالت‌های این الگو شامل دو بخش است: دلالت‌های شکلی و دلالت‌های محتوایی. مقصود از دلالت‌های شکلی، دلالت‌هایی است که از قالب و ابعاد شکلی مدل به دست می‌آید و دلالت‌های محتوایی به متن و مؤلفه‌های الگو اشاره دارد. در این راستا ابتدا دلالت‌های شکلی و پس از آن به ارائه دلالت‌های محتوایی می‌پردازیم.

۴-۳-۱- دلالت‌های شکلی الگو

غرض از ذکر این قسمت، اشاره به این نکته مغفول در حوزه اقتصاد مقاومتی و مقاوم‌سازی اقتصادی اجتماعی است که باید توجه داشت برای حرکت به سوی اجرایی نمودن منویات مقام معظم رهبری و نیل به جامعه‌ای مقاوم، الگوی اولیه که پایه و اساس سایر حرکات است، باید مشخص گردد. این الگو و پایه طبعاً و به تناسب پیچیدگی‌ها و ابعاد مختلفی که در اجتماعات و جوامع وجود دارد، باید ذوابعاد در نظر گرفته شده و از طیفی از دانش و علوم در آن استفاده شود. بدین معنا که جهت نیل به جامعه‌ای مقاوم، ضرورت مطالعات با رویکردهای درون رشته‌ای، میان رشته‌ای، چند رشته‌ای و فرارشته‌ای و یا حتی رویکردهای تلفیقی به میان خواهد آمد. این نکته به عنوان یکی از دلالت‌های مهم شکلی الگو مذکور است.

فهم و نیل به این مسئله و دلالت، مهم‌ترین نکته‌ای است که از ظاهر و شکل الگوی نهایی استخراج می‌گردد، بدین معنا که برای نیل به اقتصاد مقاومتی که یکی از ارکان نیل به جامعه‌ای مقاوم است، باید اقتصاد را در منظومه‌ای از سایر ابعاد ملاحظه نمود که طبق الگوی حاضر عبارت‌اند از:

۱- زیرساخت‌های فیزیکی و اطلاعاتی ارتباطاتی،

۲- مباحث جمعیتی،

۳- مسائل و امور فرهنگی اجتماعی،

۴- مباحث اجرایی - تقنینی،

۵- توسعه و تحول آموزش، علم و فناوری

۶- منابع طبیعی، زیست محیطی و اکولوژیکی.

همان طوری که در جدول ۸ ملاحظه می‌گردد به عنوان دلالتی دیگر، سهم بعد

۱. برای مطالعه بیشتر رجوع کنید به:

۱- خورشیدی طاسکوه، علی، گفتمان میان رشته‌ای دانش، انتشارات پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی، ۱۳۸۹.

۲- پیغامی، عادل، تورانی، حیدر، گونه شناسی رهیافت‌های تلفیقی در طراحی برنامه‌های درسی و دلالت‌های کاربردی آن برای رشته اقتصاد، مجله مطالعات میان رشته‌ای در علوم انسانی، زمستان ۱۳۸۸ - شماره ۵، ص ۵۷-۸۶.

توسعه و پیشرفت اقتصادی در مفاهیم اصلی و میانی بیش از سایر ابعاد است و شاید بتوان گفت که سهم و وزن این بعد نشانگر اهمیت مسائل اقتصادی در توسعه و مقاوم‌سازی جوامع و اجتماع است، لذا توجه به مؤلفه‌های توسعه و پیشرفت اقتصادی باید از اولویت‌های سیاست‌گذاری تلقی گردد و این نکته، مؤید این کلام مقام معظم رهبری نیز هست که فرموده‌اند: «... مسئله‌ی اقتصاد در واقع اولویت اساسی کشور است و هر چه روی این مسئله فکر بشود، کار بشود، تلاش بشود، تذکر داده بشود، جا دارد». (بیانات در دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت، ۱۳۹۴/۴/۶)

۴-۳-۲- دلالت‌های محتوایی الگو

به‌عنوان یکی از مهم‌ترین دلالت‌های سیاستی، حرکت به سمت کمی نمودن الگوهای کیفی، جهت بررسی میزان مقاومت جامعه و اجتماع است. البته این توصیه زمانی عملی خواهد بود که الگوهای مفهومی و کیفی ارائه‌شده اولاً مبتنی بر اسناد و مطالعات متقن و ناظر به مسائل کشور، شهر یا منطقه موردنظر باشند و ثانیاً روشمند انجام‌شده باشند تا در مرحله بعد قابلیت کمی‌سازی و سنج‌پذیری پیدا کنند. نکته دومی که از این طریق به دست می‌آید این است که الگوهای مقاوم‌سازی باید سطوح مختلف جوامع و اجتماع را مدنظر داشته باشند بدین معنا که این الگوها باید سطوح مختلف مقاومت از جمله ملی، منطقه‌ای، استانی، شهری، روستایی و... را مدنظر داشته باشند.

۵- بحث، نتیجه‌گیری و پیشنهادها

۵-۱- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

همان‌طور که ذکر شد علیرغم تولید پژوهش‌هایی علمی و مستقل در زمینه‌ی اقتصاد مقاومتی، تاکنون و مبتنی بر اسناد بالادستی نظام، الگویی جامع بارویکرد ارائه مؤلفه‌های جامعه و اقتصادی مقاوم و بومی ارائه نشده است. ارائه این الگو طبعاً مستلزم غور در منابع و اسنادی است که خود حاکم بر تمامی سایر اسناد است. از آنجایی که سیاست‌های کلی ابلاغی نظام ج.ا.ا توسط مقام معظم رهبری ابلاغ گشته و دارای جامعیت موضوعی است مطالعه حاضر با مبنا قرار دادن آن‌ها به‌عنوان بخشی مهم از اندیشه ایشان و شالوده‌های نظام‌مند و جامع از نظام فکری معظم له، با بررسی روشمند ۴۰ عنوان از این سیاست‌ها ابتدا و در مرحله اول با استفاده از روش نظریه‌پردازی داده‌بنیاد، اقدام به کدگذاری باز سیاست‌های برنامه ششم توسعه کشور از این حیث که جامعیت در این نوع برنامه‌ها مدنظر است، نمود و پس از آن با توجه به مفاهیم شکل‌گرفته به مقولات و الگوی اولیه دست‌یافت. این الگو شامل ۶ بعد از قبیل: ۱- توسعه و پیشرفت

اقتصادی، ۲- زیرساخت‌های فیزیکی و اطلاعاتی-ارتباطاتی، ۳- مباحث جمعیتی، ۴- مسائل و امور فرهنگی/اجتماعی، ۵- مباحث اجرایی-تقنینی و ۶- توسعه علم و فناوری؛ بود که در ادامه و جهت تکمیل الگوی مذکور و همچنین نیل به اشباع نظری ۳۹ سیاست دیگر در فرآیند کدگذاری قرار گرفته و پس از جرح و تعدیل مدل پایه، مقولات عمده شامل: ۱- توسعه و پیشرفت اقتصادی، ۲- زیرساخت‌های فیزیکی و اطلاعاتی-ارتباطاتی، ۳- مباحث جمعیتی، ۴- مسائل و امور فرهنگی/اجتماعی، ۵- مباحث اجرایی-تقنینی، ۶- توسعه و تحول آموزش، علم و فناوری و ۷- منابع طبیعی، زیست‌محیطی و اکولوژیکی؛ الگوی نهایی با عنوان: «مقاوم‌سازی اجتماعی-اقتصادی ایران» را شکل دادند. الگوی نهایی شامل هفت بعد و ۱۹۵ مفهوم شد. از این حیث متوجه می‌شویم که الگوی برگرفته از اندیشه مقام معظم رهبری (حفظه‌الله) - که همانا در مطالعه حاضر تمرکز بر سیاست‌های کلی نظام بود- در ابعاد، الگویی جامع است. در انتها دلالت‌های سیاستی الگوی مقاوم‌سازی اقتصادی-اجتماعی در دو بخش دلالت‌های شکلی و دلالت‌های محتوایی ارائه شد.

۵-۲- پیشنهادها:

- جهت تکمیل و ادامه این مطالعه، موارد زیر به عنوان پیشنهاد ارائه می‌شوند:
- ۱- افزودن منویات امام خمینی (ره) به مدل با استفاده از روش موجود در پژوهش، جهت تکمیل ضلع دوم مدل مفهومی اقتصاد مقاومتی که در مقدمه ارائه گردید.
 - ۲- توجه به بخش بیانات، سخنرانی‌ها، پیام‌ها و نامه‌های مقام معظم رهبری (حفظه‌الله) جهت غنای بیشتر پژوهش
 - ۳- انجام مطالعات میان‌رشته‌ای در حوزه موضوع الگوی بومی مقاوم سازی
 - ۴- ارائه سنجه برای شاخص‌های الگوی نهایی جهت اندازه‌گیری میزان مقاومت جوامع و اجتماعات.
 - ۵- وزن دهی و اولویت‌بندی شاخص‌های مطرح‌شده در الگوی نهایی پژوهش با روش‌های علمی
 - ۶- تولید نرم‌افزار ارزیاب میزان مقاومت در سطوح مختلف مبتنی بر الگوی سنجه دار.

۶- منابع

۶-۱- منابع فارسی

مقاله‌ها

۱. اخوان، پیمان و جعفری، مصطفی (۱۳۸۵)، نظریه پردازی و آزمایش نظریه‌ها در حوزه مدیریت دانش، فصلنامه مدیریت فردا، شماره ۱۵ و ۱۹.
۲. پیغامی، عادل، تورانی، حیدر، (۱۳۸۸)، گونه‌شناسی رهیافت‌های تلفیقی در طراحی برنامه‌های درسی و دلالت‌های کاربردی آن برای رشته اقتصاد، مجله مطالعات میان رشته‌ای در علوم انسانی، ش ۵.
۳. تراب‌زاده جهرمی، محمدصادق؛ سجادی، سیدعلیرضا؛ سمیعی نسب، مصطفی؛ (۱۳۹۲)، بررسی ابعاد و مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران در اندیشه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی، ش ۳۲.
۴. دانایی‌فرد، حسن، (۱۳۸۴) تئوری پردازی با استفاده از رویکرد استقرایی: استراتژی مفهوم‌سازی تئوری بنیادی، دانشور رفتار، ش ۱۱.
۵. دانایی‌فرد، حسن؛ امامی، سید مجتبی، (۱۳۸۶)، استراتژی پژوهش کیفی: تأملی بر نظریه پردازی داده‌بنیاد، اندیشه مدیریت، ش ۲.
۶. دولت رفتار حقیقی، محمدرضا، (۱۳۸۹)، مفهوم و جایگاه سیاست‌های کلی نظام، معاونت پژوهش‌های حقوقی مرکز تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام.
۷. سیف، اله مراد، (۱۳۹۱)، الگوی پیشنهادی اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران (مبتنی بر دیدگاه مقام معظم رهبری)، فصلنامه آفاق امنیت، ش ۱۶.
۸. سیف، اله مراد، (۱۳۹۲)، مقدمه‌ای بر نقشه‌راه پیاده‌سازی سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج، ش ۶۱.
۹. سیف‌لو، سجاد، (۱۳۹۳)، مفهوم‌شناسی اقتصاد مقاومتی، دو فصلنامه معرفت اقتصاد اسلامی، ش ۲.
۱۰. میرمعزی، سید حسین، (۱۳۹۱) اقتصاد مقاومتی و ملزومات آن، فصلنامه اقتصاد اسلامی، ش ۴۷.
۱۱. هزاوئی، سید مرتضی، حیدری، علی، (۱۳۹۳)، اقتصاد مقاومتی نماد مدیریت جهادی در اقتصاد سیاسی ایران، ش ۳۷.

کتاب‌ها

۱. پیغامی، عادل، سمیعی نسب، مصطفی، سلیمانی، یاسر (۱۳۹۴)، جستارهایی در اقتصاد مقاومتی: مقاوم‌سازی اقتصادی در ادبیات متعارف، جلد اول، تهران، انتشارات دانشگاه امام صادق (ع).
۲. پیغامی، عادل، سمیعی نسب، مصطفی، سلیمانی، یاسر، سید حسین زاده یزدی، سعید،

- (۱۳۹۴)، جستارهایی در اقتصاد مقاومتی: تحریم‌های اقتصادی ایران، مبانی، ابعاد و راهکارها، تهران، انتشارات دانشگاه امام صادق (ع).
۳. خورسندی طاسکوه، علی، (۱۳۸۹)، گفت‌وگو میان رشته‌های دانش، تهران، انتشارات پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی،
۴. دری نوگورانی، حسین، صالح اصفهانی، اصغر، (۱۳۹۲)، اقتصاد مقاومتی در جمهوری اسلامی ایران؛ تحلیل مبنایی و برخی اصول راهنمای کاربردی، تهران، انتشارات راه‌فردا.

منابع اینترنتی

۱. بخش بیانات و ابلاغیه‌های مقام معظم رهبری، سایت مقام معظم رهبری به آدرس:
<http://farsi.khamenei.ir/speech?nt=32>
۲. لیست و متن سیاست‌های کلی نظام جمهوری اسلامی ایران، سایت مجمع تشخیص مصلحت نظام به آدرس:
<http://maslahat.ir>

۶-۲- منابع لاتین

Articles

1. Soto, S. (1992). Using grounded theory analysis to study the information-seeking behaviour of dental professionals. *Information Research News*, Vol. 3 No. 1, pp. 212
2. Charmaz, K. & Bryant, A. (2008). **Grounded Theory**. In L. M. Given, *The SAGE Encyclopedia of Qualitative Research Methods California*: Sage Publication, pp. 374-377.
3. Sousa.C.A.A Headriks...P.H.j(2006). **the need for grounded theory in developing a knowledge based view**, organization of research methods, Vol.9, No 3, pp.315-338.

Books

1. Newman, W. L. (1997). **Social research methods: qualitative and quantitative approaches**. USA: Allen & Bacon.
2. Strauss, A. & Corbin J, (1990). **Basic of qualitative research: Grounded theory procedures and techniques**. Newbury Park, CA: Sage.
3. Strauss, A. (1987). **qualitative analysis for social scientists**, Cambridge, UK: University of Cambridge Press.

